

Matej Bogataj

Igor Škamperle: *Endimionove sanje: oblike imaginacije in simbolne tvorbe.*

Ljubljana: LUD Literatura, 2013.

Škamperletova knjiga, še dodatno podnaslovljena z *Eseji in razprave iz sociologije kulture*, se je uvrstila v najožji izbor za Rožančevo nagrado za esejistiko. Njeno zanimanje je stvar sociologije, zgodovine, primerjalne mitologije in religiologije, v nekaterih delih prevladuje antropološki pogled, zanimajo jo sveto in svet. Pri tem pa v uvodnem delu posega na področje teorije in paradigem znanosti, katerih obravnava je verjetno vse preveč zahtevna in bi bila bolj primerna za specializirane revije. In, priznajmo, bi zahtevala vse drugače prepariranega recenzenta. Škamperle je nedvomno erudit in glede metodologije eklektičen, vse mu pride prav in nič mu ni odveč, teoretsko predigro, v kateri preigra nekaj možnosti razumevanja in opredelitev simbola, znaka in arhetipa, zastavi pravzaprav zato, da laže razporedi svoje figure, ki niso brez retorične očarljivosti in prepričljivosti. Najprej prerešeta nekaj privilegiranih področij humanističnih znanosti, od razmerja med psihoanalizo in filozofijo, različna razumevanja vloge in dometa psihoanalize, loči arheološko in teleološko usmeritev različnih vej, zraven pa postavlja metode in izsledke humanistike. Tale zapis o *Endimionovih sanjah* ne poskuša polemizirati z izborom posameznih uporabljenih teorij in njihovim nasproti postavljanjem, se ne opredeljuje do izsledkov povzetih in priklicevanih avtorjev, večinoma velikih imen humanistike prejšnjega in preteklih stoletij.

Kot bralca me zanima nabor uporabljenih stilističnih sredstev in pristop h gradivu, posebej še z ozirom na Škamperletovo pisateljsko izkušnjo iz devetdesetih, ki se nedvomno zrcali v *kako* teh zapisov. Čeprav se zavedam, da so zapisi na nekaterih mestih v marsičem bliže povzemanju in rešetanju znanstvenih razprav in teorije, da pristop k obravnavanim temam več dolguje znanosti in njenim zahtevam po eksaktnosti kot morebitnemu

subjektivnemu in polliterarnemu. Kar pa ne velja za nekatera najbolj subjektivna mesta v knjigi, tista, v katerih izza učenjaka in distance pokuka navihan in rahlo ironičen pisec, ki opozori nase, na svoje preference. In še – ali niso od sprejetja borgesovske dehierarhizacije v prvi polovici prejšnjega stoletja esej ali razprava ali na videz neliterarno poročilo postali sestavni del literature, ali ne podeli statusa (napol)literature že vsako branje nečesa kot literature?

V *Predgovoru* izvemo, kdo je mladenič, ki je prispeval naslov: pastir Endimion, ki večno spi in je zato izvzet iz procesov staranja, vsako noč ga obišče Luna in se z njim ljubi, v nekakšnem polsnu. Endimion služi Škamperletu kot prispodoba za kulturo, katere “ustvarjanje in realnost so pravzaprav vedno mladi”; povedano drugače, kultura je večno gnana od večno pomlajenih imaginativnih tokov, ki so za njen nastanek in legitimnost pomembnejši od materialnih pogojev. Predmet zbirke spisov so “pravzaprav kulturne tvorbe, podobe, simboli in njihove strukture, ki tvorijo ogrodje imaginacije in pogosto nastopijo kot apriorne forme. To je kot forme, motivi ali podobe, ki niso rezultat zunanjih empiričnih predmetov, ampak avtonomne motivacije zavesti in duha, ki izhajajo iz napetosti človeške psihe, šele sekundarno pa poiščejo in se oprejo na zunanje predmetne, družbene in krajinske reference.”

Knjiga ima štiri razdelke; prvi temeljito pretrese nekaj temeljnih pojmov za raziskavo, namreč razmerje med simbolom, arhetipom in znakom, pri čemer se ne zadovolji samo z dosežki strukturalistične semiotike, temveč poseže v zgodovino nastanka osnovnih pojmov, v njihovo etimologijo in nianse pri njihovi vsakokratni rabi. Od razumevanja razmerja med realnostjo in pojavi je namreč odvisno tudi tolmačenje tako svetih besedil kot literature in na oboje se Škamperle poznavalsko navezuje, ošvrkne razkol med Freudom in Jungom, med njunim razumevanjem simbola oziroma arhetipa glede na nezavedno in njegovo artikulacijo; še bolj kot sam Jung ga zanimajo nadaljevalci, skupina okoli inštituta Eranos. Jasno je, da vidi Škamperle spodbudo za lastno raziskovalno pot v nekaterih temeljnih jungovskih predpostavkah, recimo v ugotovitvi, da se nezavedno ne izraža samo glede na posameznikovo osebno zgodovino, temveč obstaja tudi kolektivna raba simbolov za ponazoritev psihične dinamike. Tista, ki jo je Jung našel na primer pri duhovnem početju alkimistov ter njihovem nadaljevanju in variiranju hermetične tradicije, pa tudi v raznih krščanskih herezijah. Uvod torej brez navijaštva preigra in povzame nekatere prispevke k razumevanju in nastajanju simbolnega sveta. Knjigi se samo v tem uvodnem delu morda pozna, da je nastala na podlagi zapisov za predavanja na fakulteti, pa še to zaradi nevtralnosti in metodičnosti. In

pri natančni citaciji; bibliografija obsega sedem strani virov, to je več kot sto petdeset knjig, od Agambena do Wundta, če jih abecedno zamejimo z imeni njihovih avtorjev.

Škamperletova metoda je sopostavljanje časov, da bi v njih odkrili prelome in kontinuiteto, da bi se prepoznali kot dediči in nadaljevalci, prenašalci naprej. Po rekonstrukciji arhaične zavesti ošvrkne tudi moderni čas, ki ga nekajkrat povzame z besedilo 'itak', gre pa za obdobje razčaranega sveta, v katerem miti ne odzvanjajo več, v katerem je prišlo do zavesti o nesmiselnosti, če ne celo nezmožnosti potovanja in mogoče tudi do dvoma o možnosti integracije psihičnih vsebin. 'Itak' svet je svet brezbriznosti in nemoči. Joyceu in Kafki pripiše nesposobnost, nezmožnost navezave na mit, pri *Uliksešu* na *Odisejo*, pri *Gradu* sicer obstaja kot sled in je viden daljni cilj, samo ni poti do njega. V tem so spisi iz Endimionovih sanj pravzaprav pesimistični; če ne samo, da ne zmoremo več moči in motivacije za na pot, temveč je tudi naše ždenje doma brezdomno, saj smo izpostavljeni nenehnim dražljajem, ki nam pomagajo stran, od elektronskih pomagal naprej, potem se nam slabo piše. Čeprav je res, da je kar nekaj literature remitologizacijske, ne recimo samo Žabot, ki antropološko natančno popisuje obdonavske kulture in potem zvestoba rekonstrukciji poje del prepričljivosti nastopajočih, je v svetovni literaturi kar nekaj del, ki predstavljajo prispevke k novi mitologiji. Karen Armstrong v svoji obsežni *Zgodovini Boga* vidi na primer ravno v današnji umetnostni produkciji tisto možnost, ki naj posameznika poveže s skupnostjo in s samim sabo: čeprav sem seveda tudi sam skeptičen do disneyjizacije pravljic, do njihove popreproščenosti, vsaj glede na originale Peraulta ali bratov Grimm.

Škamperle na sledi Duranda ponovi, da ontološki temelj imaginacije nista čas in postajanje, temveč prostor. Trije deli knjige so tako namenjeni razumevanju in izgradnji, količenju prostora in svetih mest; najprej v heroičnih in osvajalskih pohodih, od Argonavtov, Eneide in Gilgameša, še najbolj pa izpostavi migranta Abrahama in Odiseja; enkrat pot brez vrnitve, drugič potovanje domov, ki je medtem nov dom, tudi in predvsem zato, ker je drug in nov popotnik, ki prispe. Škamperle se opre na Cambellovo knjigo *Junak tisočernih obrazov*, vendar je referenca tudi bogat jungovski nabor motivov in simbolov, ki so stalnica heroičnega potovanja in imajo številne variacije, vse do razkošnega imaginarija Dantejeve *Božanske komedije*.

Naslednji del je posvečen prelomu, ki ga prinesejo poljedelstvo, zasnova mest in izoblikovanje specializiranih poklicev, mesto kot nekaj znotraj nasproti tistemu zunaj, pa poljedelskih kultov, predvsem Demetri

in Perzefoni, elevzinskim misterijem, in tu je upravičeno polemičen do tistih, ki poljedelske iniciacije napenjajo na šamanistično kopito. Verjetno najbolj osebni, po imaginaciji tudi najbolj razkošni poglavji iz tega dela sta obravnava Ljubljane in Trsta (v tem vrstnem redu, čeprav nekronološko glede avtorjevega bivanja) z njuno zgodovinsko vlogo, zapleteno simboliko, na katero se sklicujejo njuni vsakokratni preoblikovalci. Škamperle se naveže na bogato etimološko in zgodovinsko izročilo ter poskuša brati mesti, lego in pomen glede na vsakokratne preobrate zgodovine, vzpostavljane centrov moči, kar se vse zapisuje na bogato podobo mest. Očarljivo je tudi 'branje' bazilike svetega Miniata al Monte iz Firenc, ki mu je posvečen zadnji spis v naboru, samo da tam še nisem bil in mi je potem vse skupaj kot pripoved o nevidnih mestih, eni od Calvinovih pripovedi o srečanju Kublaj Kana in Marca Pola, ki jo nekajkrat citira, kot tudi sicer s pridom uporabi nekatere literarne reference.

Škamperletov metodološki skelet je dovolj zračen in prepusten, da omogoča gibčne miselne obrate, ne da bi ti ostali brez opore, ta jim nudi krepak odriv in varen doskok. Čeprav se v glavnem navezuje na zgodovino religij in verovanj, na nekaterih mestih vnese dodatne osebne poudarke in tam se uspe 'izgubiti', slediti kakšni specifični in neobičajni poti, in to so prav 'kraške poti', ne kakšne poljske ali gozdne, heideggrovske, ki se izgublajo. Ne, prav vodne poti in ponikalnice najbolj vzbukajo njegovo domišljijo in erudicijo, vodni viri in izginjanje vode v globino, da bi prišla na plan na najbolj nenavadnih mestih, najbolj izbežajo avtorjev arheološki pristop. Naj omenim samo dva posrečena primera iz knjige: prvi je zgodovina iskanja izvirov Nila, skrivnostna ovitost v mit in fantazijo, druga je pot Argonavtov, iskanje razlag in morebitnih sredstev za njihovo pot do Jadrana ob zavesti, da črnomorsko in jadransko povodje nista spojena po kopnem, mislim na površini, ob upoštevanju Valvazorjevega prispevka k razumevanju potovanja čez naše ozemlje naproti nekaterim drugim, še starejšim. Škamperle se tu polno razživi in uporabi širok nabor spisov o predmetu, v razpravo pa pritegne tudi manj znane domače avtorje, širi obzorje z morda razen v stroki manj poznanimi teksti. *Endimionove sanje* so tako očarljivo potovanje po naši preteklosti, iz katere vznikla naša sedanost.